

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 396.9:316.64

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.1>

М. І. Задорожна

<https://orcid.org/0000-0002-1883-5685>

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри права Львівського Інституту

Міжрегіональної Академії Управління Персоналом

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЦІНІСНИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті проаналізовано вплив теорії фемінізму і розвитку гендерних досліджень на цінності суспільства та вдосконалення механізму державного управління. Розглянуто поширення гендерних студій в Українському суспільстві, владі та механізмах державного управління, формування образу жінки в суспільній свідомості, місце гендерної проблематики в теорії і практиці державного управління в Україні, підвищення гуманітарної складової практики державного управління через залучення гендерного компоненту до гуманітарної парадигми. Зроблено декілька зауважень про патріархальну ідеологію в Україні та світі та спроби її подолання, шкідливість впливу на суспільство патріархальних стереотипів. Досліджено становлення гендерних стереотипів та спроби їх подолання шляхом активізації діяльності жіночих організацій і впровадження механізмів, що захищали б права жінок у практиці державного управління як у професійній так і матеріальній сферах.

Проаналізовано становище жінок і його вплив на розвиток суспільної свідомості і вдосконалення механізмів державного управління. Розглянуто розвиток теорій, які аналізують становище жінок в історичному вимірі.

Сучасний стан функціонування державного управління характеризує необхідність визначення концептуальних підвалин державної політики, її стратегічних орієнтирів і напрямків подальшого розвитку. Не викликає сумніву суспільна необхідність гуманізації свідомості, яка неможлива без запровадження у владну діяльність цінностей демократії і взаємоповаги. В українській традиції жіноче начало поєднують із функцією збереження культурного і морального потенціалу нації, її значимості в світі як носія миру і взаєморозуміння.

Однак реалії свідчать, що жінка використовується державною владою лише в певних межах: не допускається до високих постів, використовується на різних посадах, але невисоких, з певною оплатою, але меншою ніж у чоловіків, бо саме вони є керівниками тих чи інших структур.

Ключові слова: *гендер; гендерні студії; фемінізм; гендерні стереотипи; суспільна свідомість; державне управління; гуманітарна парадигма; суспільно-владні стосунки.*

Постановка проблеми. На теперішній час стан функціонування державного управління характеризує необхідність визначення концептуальних підвалин державної політики, її стратегічних орієнтирів і напрямків подальшого розвитку.

Актуальність сучасних гендерних досліджень зумовлена трансформацією суспільства, появою нових жіночих проблем та ускладненням існуючих, потребою осмислити радикальну зміну становища жінки, зміцнення і розширення жіночого начала в суспільстві.

В світі жінки – значна частина населення, яка включена в систему суспільних відносин через свою гендерну ідентичність як вторинна і підкорена частина суспільства, яка знаходиться під владою сексизму і чоловічих гендерних стереотипів, які хоча й намагаються приховати юридичною рівністю, але впроваджують і поширюють в реальному суспільному і приватному житті (навіть в розвинутих країнах Заходу).

Сучасне обличчя світу значною мірою визначила довга, обтяжлива, але досить ефективна

боротьбі жінок за свої права, за визнання повноцінності їх природи і цінностей, за можливість реалізації себе в публічній сфері.

Гендерна проблематика все активніше завоює український інтелектуальний простір, що хоча й повільно, та все ж незворотно, спричиняє зміни в сферах політики (аналіз, обговорення, законопроекти, пропозиції), а отже і суспільній свідомості. Однак реалії свідчать, що жінка використовується державною владою лише в певних межах: не допускається до високих постів, використовується на різних посадах, але невисоких, з певною оплатою, але меншою ніж у чоловіків, бо саме вони є керівниками тих чи інших структур.

У процесі лібералізації західноєвропейських систем було зламано патріархальний устрій, що дало поштовх до розвитку емансипаційного руху – процесу здобуття жіноцтвом рівних прав і можливостей у суспільстві поряд з чоловіками. Попри всі юридичні заходи, становище жінки, яка навіть виконує важливу суспільну роль на рівних з чоловіками, залишається приниженим або й повністю зневаженим. Тому розробка практичної гендерної моделі співпраці представників чоловічої та жіночої статі є важливою у сучасних світових соціально-політичних умовах, а для України в умовах складної військової кризи на сході може стати реальним шансом для виходу з неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі українські дослідниці опираються в своїх гендерних студіях на розробки таких західних авторів як Д. Батлер, Н. Ходоров, Р. Брайдотті, Д. Дінерштайн, Д. Мітчелл, Е. Гроссу, К. Міллет і С. де Бовуар.

У Росії жіночу проблематику розробляли: А. Темкіна, О. Здравомислова, О. Пушкарьова.

В Україні найбільш відомими є такі дослідниці як І. Жерьобкіна, М. Альчук, К. Карпенко, Н. Чухім та інші.

Феміністична теорія намагається показати, що розподіл праці за статтю належить до факторів, з якими пов'язаний певний тип дискримінації жінок. Такий розподіл праці, на думку теоретиків фемінізму, означає для жінки бути відсунутою в сферу домашнього господарства, тобто в те, що приховане, що “ніхто не побачить”, що призначене для домашнього вжитку – воно необхідне, але незначне. Так проблему жінки бачить Джін Бетке Елштайн [1, с. 167]. З допомогою розподілу праці за статтю жінки ніби витісняються з соціальної сфери. Такий

порядок стає для жінок не просто забороною самовизначення в тій чи іншій соціальній сфері, а він “за буттям” забирає у жінок можливість бути комунікуючою особою, бо соціальний зміст комунікації здійснюється в основному на рівні виробничо-пізнавальної орієнтації. І це ставить жінку на рівень “громадянської смерті”.

Першим етапом боротьби у XX ст. була боротьба за освіту. У 1900р. у Японії засновано перший жіночий університет. Цього ж року жінки здобули право на середню освіту в Єгипті, а в Тунісі відкрито першу жіночу школу, описує І. Жерьобкіна (“Введение в гендерные исследования”) [2].

Не зважаючи на те, що зумовлена соціо-статевими ролями поведінка, втратила своє логічне пояснення, пов'язане з біологією, значна частина нашого суспільства і тепер підкорена гендерним стереотипам, що перекидають жінці дорогу до престижної та високоприбуткової роботи, породжують ставлення до неї як до нижчої категорії на роботі та в сім'ї (хоча і в нас чоловіки досить часто не витримують взятої на себе ролі і не можуть гідно утримувати сім'ю), згадувала С. Хрісанова [3, с. 128–132].

В Сучасній Україні вказаною проблематикою займалися такі дослідниці як Соломія Павличко, Мілена Рудницька, Ніла Зборовська, Мар'яна Рубчак та ін.

Про становище жінки в суспільстві загалом та в політичному житті держави, зокрема, йдеться у дослідженнях таких зарубіжних вчених як: Г. Рабіна, А. Річа, Р. Столпера, С. де Бовта, С. Волбі, К. Мілет, С. Файерстоун.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Протягом історії людства відбувалися неодноразові зміни суспільних устроїв. У сучасних демократичних системах скасовано середньовічну суспільну ієрархічну систему та привілеї, пов'язані з суспільним становищем та статевою належністю та проголошено принцип рівності усіх перед законом. В англо-американських та європейсько-континентальних системах такі явища, як пригнічення та дискримінація щодо будь якої людини, в тому числі жінки, – жорстко караються законом. Тому сьогодні вивчення гендерних аспектів в історії українського народу переживає нове піднесення, однак цей напрям ще не здобув належного визнання в науковій площині. Зазначає В. Ф. Загурська-Антонюк [4].

Метою статті є необхідність розкрити, що попри весь суспільний справив, вже самим існу-

ванням в суспільстві активної групи феміністок були створені передумови для змін в особистому та професійному житті всіх жінок, а також для активного входження жінок в культурний процес (створення набутоків цивілізації) як повноправних і самобутніх митців, політиків, науковців, філософів.

Виклад основного матеріалу. З огляду на широку зацікавленість, актуальність дослідження зазначеної теми не викликає сумніву. Адже жінки як члени соціуму своєю активною життєвою позицією покликані долучитись до державотворчих процесів, а історичний досвід показує, що українське жіноцтво завжди відіграло конструктивну роль в історії свого народу [5, с. 128].

Сучасна гендерна теорія не намагається заперечувати існування тих чи інших біологічних, соціальних, психологічних відмінностей між конкретними жінками і конкретними чоловіками. Вона стверджує, що цей факт відмінності не настільки важливий, як її соціокультурна оцінка, інтерпретація, а також побудова владної системи на основі цих відмінностей.

Як правило, сучасна парадигма діяльності чинної української влади визначається як демократична, проте в такому разі акцент зміщується в напрямку політичної складової соціального розвитку, що не зовсім відповідає основній тенденції сучасних цивілізаційних змін і не повністю характеризує суспільно-владні відносини, а на практиці набуває позірних форм.

Залучення жінок до влади та їхня участь у політиці (не лише правом приймати участь у виборах) – це є найважливіша ознака здорової демократії. Участь жінок у політиці ліквідує ту прірву, яка досі перешкождала формуванню справді демократичного суспільства, культури. А паритетність чоловіків та жінок в ухваленні державних постанов – одна з передумов демократії.

Однак, можна зазначити, що в нашому суспільстві загалом і у сфері державної служби зокрема поширеним є таке явище, як андроцентризм, коли чоловік розглядається як центр (дослівно – чоловік (andros) у центрі, тобто поміщення чоловіка в центр), як зазначає Воронько Л.О. [6]. Звідси і формування світогляду, що утверджує первинність чоловіків і вторинність жінок. (До речі, учені на підставі досліджень вважають: кожна людина починається як жінка і лише через два тижні після зачаття Вищі сили вирішують, чи залишиться ембріон дівчинкою, чи “перейде” в хлопчика.

Сучасні реалії українського суспільства з огляду на політику рівних прав та можливостей жінок і чоловіків вимагають нової парадигми державної влади, яка має передбачити оптимальне використання людського ресурсу, зокрема його жіночої складової, тобто йдеться про гендерну паритетність у державному управлінні, що визначається “як принцип рівноцінного представництва жінок і чоловіків у будь – яких владних структурах та органах місцевого самоврядування” [7, с. 81]. На часі формування гендерно збалансованої системи кадрів, особливо керівного складу, в усіх органах державної влади, що спонукає до формування та реалізації дієвої гендерної політики. А наразі, як зазначає О. Кулачек, у нашій державі “ян” української влади залишився без “інь” у розумінні продуктивного начала, а не вторинного додатку.

Таким чином, виникає необхідність формування та реалізації дієвої гендерної політики в системі державної служби України з огляду на значущість цієї політики як фактора демократизації системи державної служби.

Умови формування культури управління визначаються характером і рівнем суспільного розвитку, структурою суспільних відносин і зв'язків, рівнем духовної культури, знаннями, досвідом творення культури людства, а також обставинами, що характеризують об'єкт управління, суспільство загалом, структуру цього об'єкта, закономірності його функціонування, розвитку й основні принципи управління: вибір форми поведінки; стиль і тактика поведінки з погляду моральних і естетичних цінностей; особиста поведінка, міра її такту й відповідальності, як показники духовної культури особистості; сфери й рівні поведінки за відповідними моральними нормами.

Костюкова О.А. [8] вважає, що усвідомлення рівності чоловіків і жінок, визнання партнерських відносин між ними, необхідність збалансованості їх інтересів у процесі державного управління потребує вдосконалення механізмів формування і реалізації державної гендерної політики і забезпечення гендерного паритету на керівних посадах у державному управлінні.

Важливим, водночас є врахування істотних відмінностей і нерівності, які реально існують між жінками і чоловіками. Адже вони, природно, по різному проявляють себе в різних секторах і є специфічними для кожної країни. Простежується і певна типовість, яка дозволяє говорити про прояви нерівності у таких сферах:

- доступ до прийняття рішень і участь у представницьких органах;
- нерівність у домогосподарстві;
- відмінності у юридичному статусі і правах;
- гендерний розподіл праці в економіці;
- нерівність у домашньому неоплачуваному секторі;
- насильство у відношенні до жінок;
- дискримінація.

Загалом нерівність жінок і чоловіків – це проблема взаємовідносин, і її неможливо викоринити, якщо зосереджувати увагу лише на проблемах однієї статі.

Необхідно застосувати такий підхід, який би сфокусувався на перегляді практик і структур, які укорінюють різні види нерівності. Особливо це стосується розподілу праці, доступу до ресурсів та контролю над ними, а також можливостей брати участь у прийнятті різноманітних рішень. Тому перегляд гендерних ролей і відносин можливий тільки за умови участі у цьому процесі обох статей.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що з середини 90-х років ХХ ст. жінка упевнено проявляє себе як лідер і активно просувається кар'єрними і професійними сходами. Однак, щоб зайняти відповідне місце у владній структурі чи суспільній драбині, сучасні жінки повинні самі прокладати собі шлях у чоловічому середовищі та опанувати чоловічі професії.

Слід також зауважити, що на шляху до встановлення гендерної рівності у нашому суспільстві стоять такі перешкоди:

- стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті, чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність;
- кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке часто штовхає жінок на заробітчання, що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації) та переважаючий на ринку праці попит на працівників чоловіків, а не жінок
- слабкорозвинуте громадянське суспільство, у тому числі пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод;
- відсутність практичного державного механізму щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

Ситуація в сучасній Україні надзвичайно складна, у зв'язку із війною, проте для відновлення і розбудови нашої держави, одним із пріоритетних завдань є створення і реалізації державної програми подолання гендерної нерівності, адже зміни у становищі жінок в Україні можливі лише за умови не декларативної, а послідовної державної політики.

Саме фемінізм пропонує нову альтернативу до жіночого вибору тяжка фізична праця або замкнутість в приватній сфері та сімейних обов'язках і жінкам потрібна така альтернатива, щоб не робити вибір без вибору, а отримати всі можливості цивілізації. У такому напрямі гендерні студії нині гуманізують суспільну свідомість.

Отже, мусимо реально оцінювати перспективи України в плані створення суспільства гендерної демократії.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. На сучасному етапі розвитку інституту державної служби, необхідно розробити механізми реалізації гендерної політики в системі державної служби, формувати та розвивати гендерну культуру і гендерну освіту державних службовців України.

Необхідним є надання жінкам можливості активної участі як у теоретичних дослідженнях, їх здобутки і напрацювання, а також надаючи можливість активної участі у реалізації державної політики на засадах цінностей, які одвічно несе в собі жіночність.

Встановлення в Україні засад державної політики, спрямованої на забезпечення прав людини, покликало здійснити пошуки ефективного правового механізму закріплення цих прав та реального їх дотримання, що є головним завданням демократичної держави.

У механізмі забезпечення прав людини, в тому числі у сфері соціального забезпечення, особливе місце посідає гендерний аспект.

Як зазначалося раніше, дбаючи про забезпечення соціальних прав людини та гідних умов її життя, Конституція України встановила, що не може бути привілеїв чи обмежень, зокрема, за ознакою статі.

З одного боку, громадян як чоловічої, так і жіночої статі наділено однаковими правами у соціальній сфері та забезпечено де-юре рівні умови їх здійснення.

Однак, з іншого – гендер передбачає і відмінності та їх межі у правах і гарантіях, котрі зумовлені різною статтю людини. Це визначається реальними потребами як чоловіка, так і жінки.

Проблема досягнення гендерної рівності між чоловіками і жінками досі не вирішена і залишається актуальною.

Значною своєю частиною це проблема соціальної сфери, де реалізуються соціальні права, зокрема право на пенсійне забезпечення.

Розв'язання проблем у сфері соціального забезпечення можливе шляхом дотримання на практиці конституційного принципу рівності прав жінки і чоловіка, забезпечення жінкам реального доступу до всіх видів діяльності, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків на ринку праці; попередження безробіття серед жінок; оцінки загальної потреби в робочих місцях та формування ринку професій як для чоловіків, так і для жінок тощо.

Список використаної літератури:

1. Джін Бетке Елштайн Громадський чоловік, приватна жінка. Жінки у соціальній і політичній думці. Київ : Альтернативи, 2002. С. 167.
2. Введение в гендерные исследования /под ред. Жеребкиной. СПб. : Алетея, 2001. Ч. 1. 523 с.
3. Хрисанова С. Права людини жінки – мова сучасного людства або гендерна рівність // Збірник матеріалів Всеукраїнського конгресу жінок / Жінка на порозі XXI століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку. Київ 21–23 травня 1998. С. 128–132.
4. Загурська-Антонюк В. Ф. Гендерне питання у державному управлінні. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2019/21.pdf
5. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії [Текст] / С. Матвієнків // Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип. 272. Чернівці: "Рута", 2005. 359 с
6. Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPS.pdf>
7. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії : [монографія] / Ольга Кулачек. К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. 304 с.
8. Костюкова О. А Гендерна складова процесу гуманізації державного управління. URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2009-02/09koagdu.pdf>

Zadorozhna M. I. Gender equality as a value element of the governance mechanism

The article analyzes the influence of the theory of feminism and the development of gender studies on the values of society and the improvement of the mechanism of public administration. The spread of gender studies in Ukrainian society, power and mechanisms of state control, the formation of the image of a woman in the public consciousness, the place of gender issues in the theory and practice of public administration in Ukraine, the improvement of the humanitarian component of the practice of public administration through the involvement of the gender component in the humanitarian paradigm are considered. Several remarks are made about patriarchal ideology in Ukraine and the world and attempts to overcome it, the harmful influence of patriarchal stereotypes on society. The formation of gender stereotypes and attempts to overcome them by activating the activities of women's organizations and implementing mechanisms that would protect women's rights in the practice of public administration in both professional and material spheres were studied.

The position of women and its influence on the development of social consciousness and the improvement of public administration mechanisms are analyzed. The development of theories that analyze the position of women in a historical dimension is considered.

The current state of the functioning of state administration characterizes the need to define the conceptual foundations of state policy, its strategic guidelines and directions for further development. There is no doubt about the social need for the humanization of consciousness, which is impossible without introducing the values of democracy and mutual respect into the activities of the authorities. In the Ukrainian tradition, the feminine principle is combined with the function of preserving the cultural and moral potential of the nation, its significance in the world as a bearer of peace and mutual understanding.

However, the realities show that women are used by state power only within certain limits: they are not allowed to hold high posts, they are used in various positions, but not high, with a certain salary, but less than that of men, because they are the heads of certain structures.

Key words: *gender, gender studies, feminism, gender stereotypes, public consciousness, public administration, humanitarian paradigm, social power relations.*